

УДК 343.13

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПРАВОМІРНОГО ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТІТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІПобережник А.О., аспірант
кафедри правосуддя

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Статтю присвячено дослідженню актуальних проблем визначення поняття правомірного обмеження права на свободу й особисту недоторканність у кримінальному провадженні та з'ясуванню правової природи таких обмежень.

Ключові слова: правомірність, законність, встановлена законом процедура, обмеження права на свободу та особисту недоторканність.

Статья посвящена исследованию актуальных проблем определения понятия правомерного ограничения права на свободу и личную неприкосновенность в уголовном производстве и выяснению правовой природы таких ограничений.

Ключевые слова: правомерность, законность, установленная законом процедура, ограничение права на свободу и личную неприкосновенность.

Poberezhnyk A.O. THE ISSUES OF DEFINITION OF LEGAL RESTRICTIONS ON THE RIGHT FOR FREEDOM AND PERSONAL IMMUNITY IN CRIMINAL PROCEEDINGS

The article investigates the actual problems of the definition of lawful restrictions on the right to liberty and security of person in criminal proceedings, and clarify the legal nature of such restrictions.

Key words: justification, legitimacy, legal procedure, statutory procedure, restriction of the right to liberty and security.

Постановка проблеми. Встановлення ознак та форми прояву будь-якого явища в об'єктивній реальності, виявлення його рис і властивостей зв'язку з іншими явищами, дослідження динаміки його розвитку й визначення місця в системі інших явищ є нічим іншим, як пізнанням будь-якого явища. Саме в цьому процесі особливе місце посідає визначення поняття та правової природи правомірного обмеження права на свободу й особисту недоторканність у кримінальному процесі.

Питанню визначення правової природи обмеження права на свободу та особисту недоторканність у кримінальному провадженні певною мірою присвячено праці В.Г. Гончаренка, Ю.М. Грошевого, В.С. Зеленецького, О.В. Капліної, Е.Ф. Куцовой, О.П. Кучинської, Л.М. Лобойка, В.Т. Маляренка, В.І. Мариніва, Є.Г. Мартинчика, М.М. Міхеєнка, Н.П. Сизої, В.М. Тертишника, А.Р. Туманянц, О.Г. Яновської та інших учених.

Однак варто зазначити, що категорію «правомірне обмеження права на свободу та особисту недоторканність у кримінальному провадженні» лише певною мірою досліджено на теоретичному рівні, при цьому немає єдності думок щодо розуміння цього поняття, а також існує низка актуальних проблем під час дослідження правової природи зазначеної категорії.

Метою статті є визначення поняття правомірного обмеження права на свободу й особисту недоторканність. Її досягнення передбачає виконання таких завдань:

1) з'ясування основних ознак правомірності обмежень права на свободу та особисту недоторканність у кримінальному провадженні;

2) визначення видів правомірного обмеження права на свободу й особисту недоторканність у кримінальному провадженні;

3) розмежування категорій «правомірність», «законність» і «встановлена законом процедура»;

4) дослідження правової природи правомірного обмеження права на свободу та особисту недоторканність у кримінальному провадженні.

Виклад основного матеріалу. Найбільш повно категорію правових обмежень вивчав

А.В. Малько. Він розглядає правове обмеження як процес правового примусу на інформаційно-психологічному рівні в потенційному чи реальному вираженні, у виконанні дій на користь суспільних інтересів або в інтересах уповноваженого суб'єкта. На його думку, правові обмеження – це інформаційно-психологічні засоби дії права, які відображають при цьому подвійність юридичної інформації. Вони є ширшими за своїм обсягом, ніж традиційні методи правового регулювання, а також не підмінюють інші різнопланові юридичні засоби, певною мірою інтегруючи й уніфікуючи їх [1, с. 122–123].

А.Г. Братко характеризує обмеження як самостійний спосіб правового регулювання, що визначає не лише юридичний, а й фактично неможливий варіант поведінки [2, с. 17].

Щодо цього заслуговує на увагу позиція С.В. Бобровник, яка визначає правові обмеження як закріплене в праві утримання від протиправного діяння, метою якого є створення необхідних умов для задоволення інтересів уповноваженого суб'єкта та суспільних інтересів у цілому [3, с. 92]. Н.М. Оніщенко також зауважує, що правовим обмеженням є закріплена в юридичних нормах перешкода для неправомірної поведінки, що створює умови для задоволення інтересів суб'єктів права за нормального функціонування суспільних інститутів [4, с. 229].

У цьому аспекті вважаємо, що правове обмеження саме по собі є близьким до заборон, проте воно все-таки розраховане не на повне витіснення певного суспільного відношення, а на утримання його в певних жорстких межах.

Відтак, на нашу думку, найбільш комплексно й ґрунтовно правові обмеження як засіб правового впливу дослідила А.М. Денисова. Зокрема, учений акцентує увагу на багатоглибини розуміння самої категорії «правові обмеження» та розглядає цей правовий засіб як інструмент забезпечення правового статусу, як умову надання правовідносинам певних меж, як процес психологічного примусу, як засіб впливу на свідомість і волю суб'єктів, як перешкоду неправомірній поведінці [5, с. 52].

Це пояснюється тим, що основою правового обмеження виступає тісний зв'язок між зовнішніми юридичними умовами та внутрішньою структурою особистості. Саме правове обмеження впливає на інтереси суб'єктів права. Також варто зазначити, що саме для впорядкування суспільних відносин і забезпечення їх повноцінного функціонування встановлюються правові обмеження. Так, правові обмеження мають на меті свідому зміну поведінки суб'єктів. Правові обмеження виступають необхідними засобами впливу на інтереси суспільства та інтереси певних контр'єктів, оскільки спрямовуються на досягнення соціально корисних цілей. Зокрема, вони здійснюють виховний і соціальний вплив на суб'єкта.

В.І. Гойман та М.М. Козюк розглядають обмеження права на свободу й особисту недоторканність як здійснюване відповідно до передбачених законом підстав та у встановленому порядку звуження його обсягу, відхилення від правової рівності [6, с. 43]. С.М. Воробйов під обмеженням прав і свобод особи розуміє сукупність заходів негативного характеру для суб'єктів, які їх зазнають, що встановлюють перешкоди для реалізації окремих суб'єктами прав людини [7, с. 6]. Майже такий же зміст у правообмеження вкладає Т.В. Худойкіна, розуміючи під ним обмеження можливості (свободи) суб'єкта обирати вид і міру своєї поведінки [6, с. 43]. Обмеження права на свободу й недоторканність особи в кримінальному провадженні розглядається також як міра виконання обов'язків.

Вважаємо за доцільне визначити основні ознаки правомірності обмежень права на свободу та особисту недоторканність у кримінальному провадженні. Такі обмеження носять процесуальний характер і регулюються кримінальним процесуальним законом, а тому є складовою кримінальної процесуальної форми.

Наголосимо, що обмеження права на свободу й особисту недоторканність у кримінальному провадженні за своєю природою є заходами забезпечення кримінального провадження, а отже, відповідно до ч. 1 ст. 131 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), спрямовуються на досягнення загальної мети – забезпечення належного порядку кримінального провадження, його дієвості.

Обмеження права на свободу й особисту недоторканність у кримінальному провадженні носять примусовий характер. За законодавчою ідеєю такі обмеження покликані забезпечити дієвість кримінального провадження, що у свою чергу зумовило об'єктивну необхідність у формуванні законодавчої моделі таких обмежень, яка базується на процесуальному примусі.

Вони застосовуються у випадках, коли іншими процесуальними заходами неможливо досягти основних завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК України. Варто зауважити, що питання можливості обмеження права на свободу та особисту недоторканність у кримінальному провадженні зумовлюється не стільки неможливістю іншими способами виконати завдання кримінального провадження загалом, скільки неможливістю іншими способами досягти конкретної мети того чи іншого заходу забезпечення кримінального провадження без застосування такого обмеження.

Суб'єктом застосування обмежень права на свободу й особисту недоторканність у кримінальному провадженні є, як правило, слідчий

суддя, суд. Винятком є затримання особи в порядку ст. ст. 207, 208, 582 КПК України, однак протягом 60 годин із моменту затримання особу має бути доставлено до слідчого судді для розгляду клопотання про обрання щодо неї запобіжного заходу, інакше затримана особа негайно звільняється. Також винятком є тримання особи під вартою в порядку ст. 580 КПК України, у цьому разі підставою застосування є рішення компетентного органу іноземної держави про взяття її під варту або призначення їй покарання у вигляді позбавлення волі.

Наслідками застосування обмежень права на свободу й особисту недоторканність у кримінальному провадженні є тимчасова неможливість повною мірою та (або) на власний розсуд користуватись охоронюваним правом на свободу й особисту недоторканність.

Відповідно до міжнародних норм будь-яке обмеження прав і свобод, у тому числі права на свободу та особисту недоторканність у кримінальному провадженні, не може бути свавільним. Як уже зазначалося, категорія «обмеження права на свободу й особисту недоторканність у кримінальному провадженні» характеризується наявністю такого елемента, як правомірність.

Наголосимо, що категорія «правомірність» є широкою та включає в себе категорію «законність».

У Конституції України, з одного боку, проголошено, що «людина, її життя й здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» (ст. 3), а з іншого – утверджено принцип верховенства права (ст. 8), який фактично означає верховенство прав людини, насамперед природних. Отже, природні права, по-перше, можуть і не відображатись у законі, а по-друге, за наявності неправового закону можуть навіть офіційно заперечуватись ним. Тому можна логічно припустити, що категорія правомірності порівняно із законністю є ширшою, оскільки орієнтує не лише на дотримання законів, а й на дотримання та забезпечення прав людини.

Стаття 12 КПК України передбачає, що ніхто не може бути обмежений у праві на свободу й особисту недоторканність. З огляду на це під час застосування згаданої норми варто мати на увазі, що її дія поширюється як на підозрюваного, обвинуваченого, так і на інших суб'єктів кримінального провадження.

КПК України, дотримуючись вимог Конституції України та практики Європейського суду з прав людини, встановив у кримінальному провадженні такі обмеження права на свободу й особисту недоторканність:

1) привід підозрюваного, обвинуваченого, свідка для участі таких у проведенні процесуальних дій під час досудового розслідування або судового розгляду, якщо їх участь у проведенні цих дій є обов'язковою, а вони не з'явилися без поважних причин на виклик слідчого, прокурора або ж судовий виклик слідчого судді, суду;

2) затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення як тимчасовий запобіжний захід;

3) затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою приводу для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою;

4) затримання в Україні особи, яка розшукується іноземною державою у зв'язку з вчинен-

ням нею кримінального правопорушення, та застосування до неї тимчасового арешту;

5) застосування до підозрюваного, обвинуваченого таких запобіжних заходів, як домашній арешт і тримання під вартою;

6) покладення на підозрюваного чи обвинуваченого в разі застосування до нього запобіжного заходу особистого зобов'язання обов'язків, передбачених п. п. 2, 5, 8 ч. 5 ст. 194 КПК України;

7) примусове поміщення особи до лікувального закладу для проведення стаціонарної медичної чи психіатричної експертизи;

8) поміщення дитини, яка вчинила суспільно небезпечне діяння у віці від 11 років до досягнення віку, з якого може неставати кримінальна відповідальність, до приймальника-розподільника на строк до 30 днів, а також його продовження ще до 30 днів;

9) тримання особи під вартою в Україні, коли є рішення компетентного органу іноземної держави про взяття її під варту або призначення їй покарання у вигляді позбавлення волі, якщо ця особа транзитно перевозиться територією України чи тимчасово видана в Україну;

10) застосування екстрадиційного арешту до особи, яка вчинила злочин за межами України, проте була затримана в Україні та до якої було застосовано тимчасовий арешт, після надходження запиту органу іноземної держави про її видачу.

На думку Д. В. Сімонович, поняття «встановлена законом процедура» і «законність» висвітлюють дещо різні питання. Зокрема, встановлена законом процедура стосується процесуального поняття належної правової процедури, а законність – її матеріальної сторони, які в цілому є складовими загального принципу верховенства права [8, с. 263].

Однак, на нашу думку, юридична природа самої категорії «законність» обмеження права на свободу й особисту недоторканність виражається в такій його характерній ознаці, як відповідність вимогам нормативно-правових актів. Саме правомірність обмеження розглядуваного права проявляється в тому, що, по-перше, можливість цього обмеження закріплюється в законі; по-друге, здійснення обмеження права на свободу та особисту недоторканність суворо регулюється нормативно-правовими актами в частині визначення суб'єктів обмеження, а також його кримінальної процесуальної форми й правових наслідків.

Зокрема, такої ж позиції дотримується суддя Стрийського міськрайонного суду Львівської області В. Л. Бучківська. При цьому вона зазначає, що законність полягає в дотриманні встановленої законом процедури застосування такого обмеження права на свободу й особисту недоторканність у кримінальному провадженні, а його обґрунтованість – у вимозі обмеження певного права на свободу та особисту недоторканність за наявності передбачених у законі підстав [9, с. 157].

Вважаємо, що поняття «правомірність» під час здійснення характеристики обмеження права на свободу й особисту недоторканність у кримінальному провадженні можна розглядати в двох аспектах. По-перше, правомірність підкреслює саму правову природу обмеження. По-друге, правомірність може використовуватись для відмежування законного обмеження від незаконного, або необґрунтованого, обме-

ження права на свободу й особисту недоторканність у кримінальному провадженні.

Через правову природу та зміст права на свободу й особисту недоторканність нерозривний зв'язок цього права з особою, можливість вільно використовувати свій час, на власний розсуд визначати місце свого перебування, не перебувати під наглядом чи охороною суттєво обмежується у зв'язку із залученням особи до кримінального провадження.

Також залежно від конкретного виду процесуальної дії, яка застосовується до учасника кримінального провадження, обмеження права на свободу й особисту недоторканність може змінюватись не за характером, а лише за ступенем тяжкості. Тобто таке обмеження в кримінальному провадженні може варіюватись від обмеження меншою мірою до значного обмеження можливостей, що передбачаються правом на свободу й особисту недоторканність, навіть до позбавлення волі на визначений термін відповідно до вироку суду.

М. В. Смирнов вважає, що законне обмеження права на свободу й особисту недоторканність у кримінальному провадженні, з одного боку, може бути представлено як правовий режим, який визначає юридичне та фактичне положення особи підозрюваного, обвинуваченого. З іншого боку, обмеження свободи й особистої недоторканності може бути визначено як результат конкретної кримінальної процесуальної діяльності [10, с. 84–85].

Наголосимо на характерних ознаках кримінальної процесуальної діяльності, яка тягне обмеження права на свободу й особисту недоторканність.

По-перше, прийняття рішення в передбаченому законом порядку про залучення особи до кримінального провадження (наприклад, вручення письмового повідомлення особи про підозру в порядку, передбаченому ст. ст. 276–278 КПК України) можна розглядати як юридичне обмеження права на свободу та особисту недоторканність. Адже таке рішення слідчого, прокурора зачіпає насамперед суб'єктивне право особи щодо розпорядження своєю свободою й особистою недоторканністю, тобто фактично звужується об'єм наданих аналізованим правом можливостей. Варто зазначити, що на цьому етапі вплив здійснюється на особисту недоторканність як на суб'єктивне юридичне право: конкретна правова можливість (мати особисту свободу, тілесну й психічну недоторканність) замінюється (трансформується) на обов'язок (піддаватись правовим обмеженням).

По-друге, безпосереднє застосування до підозрюваного, обвинуваченого запобіжних заходів, проведення слідчих дій є фактичним обмеженням права особи на свободу й особисту недоторканність. При цьому участь особи в кримінальній процесуальній діяльності об'єктивно обмежує можливість такої особи повною мірою реалізувати своє право на свободу й особисту недоторканність (мати особисту свободу, тілесну та психічну недоторканність). Під час фактичного обмеження відбувається обмеження права на свободу й особисту недоторканність як соціального блага.

У теорії кримінального процесуального права традиційно обмеження прав особи, зокрема обмеження права на свободу та особисту недоторканність, розглядається у зв'язку із застосуванням до особи заходів кримінального проце-

суального примусу. Дійсно, багато факторів, які характеризують обмеження права на свободу й особисту недоторканність у кримінальному провадженні та заходи процесуального примусу, свідчать про їх спільність.

Проте, як уже зазначалося, обмеження права на свободу та особисту недоторканність у кримінальному провадженні носять примусовий характер.

Демократичний розвиток України на сучасному етапі відбувається не завжди планомірно й швидко, відповідно, сфера примусу є досить застосовуваною, хоча в процесі будівництва демократичної соціально-правової держави має відбуватись зближення правових норм і норм моралі, що у свою чергу мало б зумовлювати звуження сфери державного примусу.

Як зазначають Є.Г. Коваленко та Г.Я. Коваленко, примус – це невід’ємна властивість правового регулювання, а процесуальний примус – елемент у механізмі кримінального процесуального регулювання, за допомогою якого держава розраховує реалізувати вимоги закону в ситуації, коли зобов’язана особа не виконує чи неналежно виконує встановлені для неї процесуальні обов’язки [11, с. 100].

У кримінальній процесуальній науці щодо цього питання існують дві позиції. Прихильники першої (наприклад, О.Е. Лейст, Р.Х. Якупов, П.С. Елькінд, В.М. Корнуков та інші автори) зазначають, що примус має місце там, де обов’язки носять об’єктивно правообмежувальний характер. Прихильники другої позиції (зокрема, С.Н. Братусь, С.А. Полунін та інші вчені) вважають, що примусу немає, якщо обов’язки виконуються добровільно [10, с. 94–102].

На нашу думку, кримінальний процесуальний примус – це ефективний інструмент боротьби зі злочинністю. Примус використовується там, де обов’язки мають правообмежувальний характер незалежно від того, чи добровільно суб’єкт виконує свої обов’язки.

Як справедливо стверджує П.С. Елькінд, якщо той чи інший учасник кримінального провадження не сприймає вимоги кримінальних процесуальних норм як примусові, це «не включає їх примусового характеру» [10, с. 95]. Якщо особа зацікавлена в проведенні слідчої дії, завідомо пов’язаної з вторгненням у сферу її свободи й особистої недоторканності, і заради цього готова поступитись вказаним благом, фактично про примусовий характер не має бути й мови. Слідча дія в цьому випадку проводиться не всупереч волі особи, а повністю та згідно з її волевиявленням. Проте такі дії самі по собі носять об’єктивно правообмежувальний характер.

Так, Є.Г. Коваленко та Г.Я. Коваленко вважають, що заходи процесуального примусу – це передбачені законом заходи процесуального характеру, що обмежують права й свободи людини та громадянина (фізичної особи), а також права юридичної особи, які є учасниками кримінального судочинства [11, с. 101].

В.В. Рожнова під заходами процесуального примусу розуміє передбачені кримінальним процесуальним законом процесуальні засоби державно-правового примусу, які застосовуються уповноваженими на те органами, що ведуть провадження, у чітко визначеному законом порядку щодо осіб, які залучаються до кримінально-процесуальної діяльності, для попередження й припинення їх неправомірних дій, виявлення та закріплення доказів, а також із ме-

тою успішного вирішення завдань судочинства [12, с. 9].

Отже, для заходів процесуального примусу характерне те, що вони застосовуються під час кримінальної процесуальної діяльності; застосовуються уповноваженим на те органом чи посадовою особою в межах їх компетенції; застосовуються безпосередньо до учасників кримінального провадження, протиправна поведінка яких або ж реальна можливість такої поведінки створює чи може створити перешкоду провадження в справі; обмежують права й свободи людини та громадянина, а також права й інтереси юридичних осіб; здійснюються у визначеному порядку, що гарантує законність та обґрунтованість їх застосування.

До заходів процесуального примусу належать також запобіжні заходи. Існує позиція, за якої вчені до поняття запобіжних заходів включають їх сутність, звертаючи увагу на те, що запобіжні заходи обмежують права й свободи особи; при цьому різні автори зазначають про різний обсяг цих прав і свобод. Зокрема, В.М. Тертишник зауважує, що це засоби процесуального примусу, які обмежують свободу пересування підозрюваного, обвинуваченого [13, с. 656]. М.С. Строгович переконаний, що запобіжні заходи обмежують волю обвинуваченого [14, с. 273].

Тобто за своєю правовою природою запобіжні заходи є примусовими засобами, що застосовуються до особи тоді, коли її ще не визнано винною у вчиненні злочину, відповідно до принципу презумпції невинуватості вона вважається невинуватою. Саме ця особливість покладає на органи досудового слідства й суди відповідальність за правильний вибір запобіжного заходу в кожній конкретній ситуації, потребує особливої виваженості під час прийняття рішення із цього питання. Адже найменше відхилення від букви закону може призвести до суттєвого обмеження прав і свобод людини.

Відтак не можемо погодитись із думкою Т.В. Садової, яка зазначає, що в чинному кримінальному процесуальному законодавстві встановлені законом обмеження прав і свобод людини розглядаються лише як заходи процесуального примусу, що застосовуються в разі потреби під час розслідування з метою встановлення об’єктивної істини, забезпечення виконання суб’єктами кримінального провадження своїх обов’язків, забезпечення доказів, цивільного позову, можливої конфіскації майна, недопущення можливості уникнути слідства й суду тощо [15, с. 8]. На наше переконання, процесуальний примус – це конкретний випадок обмеження права на свободу й особисту недоторканність у межах запобігання чи подолання неправомірної поведінки учасника кримінального провадження, який можна розглядати як загальні ознаки й особливості як обмеження права на свободу та особисту недоторканність, так і примусу.

По-перше, особливості понять «обмеження» та «примус» обумовлюються первинністю обмеження права на свободу й особисту недоторканність (через механізм обмеження права на свободу та особисту недоторканність у будь-якому разі під час залучення особи до кримінального провадження із застосуванням примусу, без застосування примусу спочатку юридично обмежується право, а потім благо), а також допоміжною роллю примусу (необхідність у примусі виникає лише тоді, коли особа, залу-

чена до кримінального провадження, не виконує покладені на неї обов'язки).

По-друге, правообмеження під час правомірної поведінки носить основний характер (таке обмеження має бути необхідним і достатнім для виконання особою, залученою до кримінального провадження, своїх процесуальних обов'язків), а під час примусу – додатковий (обмеження під час примусу завжди доповнює основне обмеження, тобто застосовується не замість такого, а поряд із ним).

По-третє, примус є правомірним лише для реалізації обов'язків, а обмеження свободи й особистої недоторканності може мати місце також під час реалізації процесуальних прав.

По-четверте, правомірність обмеження не завжди зумовлює правомірність примусу.

Висновки. У результаті проведеного дослідження можна зазначити, що правомірне обмеження права на свободу й особисту недоторканність у кримінальному провадженні є окремим самостійним явищем. Воно являє собою встановлені законом вилучення з правового статусу громадянина, які носять превентивний характер, утримують від можливих несприятливих наслідків як суб'єктів, щодо яких діють ці обмеження, так і інших осіб.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Малько А.В. Стимулы и ограничения в праве / А.В. Малько. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2004. – 250 с.
2. Братко А.Г. Запреты в советском праве / А.Г. Братко. – Саратов : Изд-во Саратовского ун-та, 1979. – 92 с.
3. Бобровник С.В. Проблемы теории держави та права : [курс лекцій] / С.В. Бобровник. – К. : Вид-во Київського ун-ту права, 2004. – 122 с.
4. Мала енциклопедія теорії держави і права / за заг. ред. Ю.Л. Бошицького. – К. : Вид-во Європейського ун-ту, 2010. – 368 с.
5. Денисова А.М. Правові обмеження: поняття, види, функції / А.М. Денисова // Часопис Київського університету права НАН України. – 2011. – № 2. – С. 51–54.

6. Морозова Л.А. Принципы, пределы, основания ограничения прав и свобод человека по российскому законодательству и международному праву / Л.А. Морозова // Государство и право. – 1998. – № 7. – С. 20–43.

7. Воробьев С.М. Конституционные основы ограничений личных неимущественных прав в деятельности органов внутренних дел : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / С.М. Воробьев. – Екатеринбург, 2001. – 24 с.

8. Сімонович Д.В. Обмеження права на свободу і особисту недоторканність на досудових стадіях кримінального судочинства, в контексті європейських стандартів / Д.В. Сімонович // Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 4. – С. 261–269.

9. Бучківська В.Л. Обмеження свободи особи та її недоторканності під час кримінального провадження: новий кримінально-процесуальний закон з урахуванням практики Європейського Суду з прав людини / В.Л. Бучківська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:qKG8Mvo-ST4J:irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26121DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF/Nzlubp_2013_10_36.pdf+&cd=2&hl=uk&ct=clnk&gl=ua.

10. Смирнов М.В. Правомерное ограничение свободы и личной неприкосновенности при производстве предварительного следствия : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / М.В. Смирнов. – М., 2003. – 224 с.

11. Коваленко Є.Г. Кримінально-процесуальні строки при застосуванні заходів процесуального примусу : [монографія] / Є.Г. Коваленко, Г.Я. Коваленко. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 192 с.

12. Рожнова В.В. Застосування заходів процесуального примусу, пов'язаних з ізоляцією особи : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / В.В. Рожнова ; Нац. академія внутр. справ України. – К., 2003. – 17 с.

13. Тertiшник В.М. Кримінально-процесуальне право України : [підручник] / В.М. Тertiшник. – 4-те вид., доп. і перероб. – К. : А.С.К., 2003. – 1120 с.

14. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса / М.С. Строгович. – М., 1968. – 470 с.

15. Садова Т.В. Обмеження прав і свобод у кримінальному судочинстві України та держав англо-американської правової системи в контексті міжнародних стандартів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Т.В. Садова ; Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2009. – 16 с.